

2013-01-01

ชนชั้นแรงงานเสี่ยง กลุ่มคนชายขอบชนชั้นกลางทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

พัชรุภรณ์ ธรรมบุษดี

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss>

Part of the [Social and Behavioral Sciences Commons](#)

Recommended Citation

ธรรมบุษดี, พัชรุภรณ์ (2013) "ชนชั้นแรงงานเสี่ยง กลุ่มคนชายขอบชนชั้นกลางทุนนิยมเสรีนิยมใหม่," *Journal of Social Sciences*: Vol. 43: Iss. 2, Article 8.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cujss/vol43/iss2/8>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Social Sciences by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ชนชั้นแรงงานเสี่ยง กลุ่มคนชายขอบ บนศูนย์กลางทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

ษัษฐรัมย์ ธรรมบุษดี¹

บทคัดย่อ

วิกฤตสำคัญของระบบทุนนิยมคือระบบไม่สามารถสร้างแรงงานในฐานะสินค้าเข้าสู่ระบบการผลิตได้ อันมีสาเหตุประกอบกันทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เพื่อการอยู่รอดของระบบทุนนิยม ได้มีการนำเมฆุนโยบายเสรีนิยมใหม่มาแทนที่ยุทธศาสตร์การสะสมทุนแบบเคนส์ อันเป็นการปรับตัวเพื่อสร้างชนชั้นการผลิตที่สามารถเข้าสู่กระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่มีความเข้มข้นสูงขึ้น ผ่านการสร้างกลุ่ม แรงงานเสี่ยง ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ ปราศจากการรวมตัว ไร้อำนาจต่อรอง และแบกรับความเสี่ยงในระบบทุนนิยมแทนชนชั้นนายทุน บทความได้นำเสนอผ่านการอ้างอิงถึงผลงานวิจัยและข้อมูลทางสถิติแรงงานเพื่อฉายภาพให้เห็นพลวัตของระบบทุนนิยมที่มีการปรับตัวผ่านการสร้างกลุ่มแรงงานเสี่ยงขึ้นมาแทนที่ชนชั้นกรรมมาชีพที่มีอำนาจต่อรองและมีต้นทุนการสร้างแรงงานในฐานะสินค้าที่สูงขึ้น

คำสำคัญ: แรงงานเสี่ยง, ชนชั้นในสังคมทุนนิยม, การปรับตัวของระบบทุนนิยม, ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

Abstract

The major crisis of capitalism system relies on the ability to provide labour force for the production process. The introduction of Neo-liberalism reflects the adaptation of capitalism by replacing the Keynesian capital accumulation strategy. According to the adaptation, precariats were created in order to meet the demand of intensive commoditization process. The precariats shared major characteristics including a lack of unionization, power to bargain in economic relations and pay responsibility over the risk which was outsourced by the capitalist class. The article presented the results from the field research and the labour statistics to project the dynamics of capitalism and its adaptation by creating the precariats to substitute the proletariats who demanded a higher cost of reproduction.

Keywords: Precariat, Class in Capitalism, the Adaptation of Capitalism, Capitalism under Neoliberalism.

¹ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทนำ

ปรากฏการณ์การขยายตัวทางเศรษฐกิจต่อเนื่องส่งผลต่อการแปรสภาพสังคมการผลิตไทยให้มีความเกี่ยวข้องกับระบบทุนนิยมโลกมากขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมาพบว่าภาคเกษตรกรรมแบบยังชีพเริ่มหดตัวลง เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้าที่มีการปรับตัวสู่การผลิตการเป็นอุตสาหกรรมเน้นการส่งออก พร้อมกับการกระจายตัวของอุตสาหกรรมสู่พื้นที่ต่างๆ ที่มีความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ (Glassman 2004) คลื่นแรงงานอพยพจากชนบทเข้าสู่เมืองใหญ่ด้วยเหตุจูงใจทางเศรษฐกิจ ตลาดแรงงานสองตลาดระหว่างอุตสาหกรรมในเมือง และเกษตรกรรมกึ่งพาณิชย์ในชนบทก่อตัวขึ้นในช่วงเวลาอันสั้น แต่ก็ล่มสลายและยุบรวมสู่ตลาดเดียวเพื่อป้อนแรงงานเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมที่ใช้แรงงานเข้มข้นเมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1990 (Elson 1997) ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการแปรสภาพลักษณะการผลิตของไทยสู่การเป็นอุตสาหกรรมเน้นการส่งออก ได้ดึงกำลังแรงงาน และเปิดโอกาสการใช้ชีวิตแก่ผู้อพยพในชนบท² แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้ใช้แรงงานจำนวนมากก็ถูกกดขี่ในในเมืองใหญ่ ไม่สามารถยกระดับชีวิต ส่งเงินกลับบ้าน หรือกระทั่งสูญเสียที่อยู่ที่บ้านเกิดไปอย่างถาวร หลังวิกฤตการเงินปี ค.ศ. 1997 กระแสการอพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทสู่เมืองหลวงทางเศรษฐกิจ และเม-

นโยบายแบบเสรีนิยมใหม่ เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบแต่ไม่มีผลเชิงรูปธรรมแต่อย่างใด (Kitirianglarp and Hewison 2009) ในขณะเดียวกันการเปิดเสรีทางการเงินเกิดขึ้นต่อเนื่อง ส่งผลให้กระบวนการผลิตเชื่อมตรงสู่ระบบโลก ผ่านกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้นมากขึ้น³ อันทำให้ลักษณะทางกายวิภาคของระบบทุนนิยมไทยมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน

การศึกษากระบวนการสะสมทุนในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ในไทยชี้ให้เห็นพลวัตสำคัญของระบบอุตสาหกรรมสายพานที่มีรัฐทุนนิยมเป็นแกนกลางในการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการเมือง โดยชี้ให้เห็นบทบาทของกลุ่มทุนลักษณะต่างๆ ที่ยึดโยงและสถาปนาอำนาจนำในระบบเศรษฐกิจเมือง (Suehiro 1989; Pasuk and Baker 2002) ถึงแม้การศึกษาข้างต้นจะเป็นการพิจารณาในลักษณะเน้นรัฐ และเน้นทุน แต่มีคุณูปการสำคัญในการฉายภาพให้เห็นว่า กระบวนการสะสมอันมีผลต่อการก่อร่างของโครงสร้างระบบทุนนิยมมีพลวัตไม่หยุดนิ่ง การก่อตัวของชนชั้นใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมการผลิตต่างๆ จึงเป็นภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการสะสมทุนที่ต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการกล่าวถึง “สังคมเสรีนิยมใหม่” หรือ ความสัมพันธ์แบบเสรีนิยมใหม่ที่ปรากฏในบทความนี้จึงมิได้เป็นการสรุปว่าระบบทุนนิยม ได้มีการปรับ

² ภาพความคึกคักดีสีห์และห้างไกลของเมืองหลวง ถูกลดลงด้วยการพัฒนาเครือข่ายคมนาคมอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับภาพอุดมคติแบบชนบทก็เริ่มพร่ามัวและเปลี่ยนแปลงสู่พื้นที่นิคมอุตสาหกรรมใหม่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือพื้นที่เศรษฐกิจระหว่างเมืองและชนบทได้เชื่อมตรงสู่ระบบทุนนิยมโลก กรุงเทพมหานครจึงมิใช่ “ชายแดน” สู่โลกภายนอกของชนบทอีกต่อไป Keyes C. (2012)

³ การแปรสภาพให้แรงงานกลายเป็นสินค้าเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการวิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยการผลิต เพราะสิ่งที่สำคัญมากกว่าการสร้างสินค้าคือการสร้างแรงงานที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ในฐานะสินค้า ดังนั้นการที่ผู้ใช้แรงงานอยู่ในสภาพที่เป็นสินค้า หรือถูกควบคุมด้วยตรรกะของมูลค่าแลกเปลี่ยนยาวนานมากขึ้นย่อมเป็นผลดีต่อการสะสมทุน ซึ่งสามารถลดต้นทุนการผลิตซ้ำ (reproduce) ผู้ใช้แรงงาน

เปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิงสู่วิถีการผลิตใหม่ หากแต่สื่อว่า สังคมเสรีนิยมใหม่เป็นหนึ่งในทางเลือกของระบบทุนนิยมในการรักษาวิถีการผลิตแบบทุนนิยมไว้ ดังนั้นในกรณีรัฐไทยจะเห็นว่าบทบาทของรัฐไทยมีการปรับตัวตอบสนองต่อกระบวนการสะสมทุนของระบบทุนนิยมโลกอย่างต่อเนื่อง ด้วยการลดบทบาทของรัฐในฐานะผู้ลงทุนหรือผู้รับผิดชอบชีวิตพลเมืองของตน ผู้ผู้วางเงื่อนไขการค้าและการลงทุนเพื่อเอื้อต่อระบบตลาดเสรี การปรับสภาพของรัฐแต่ละรัฐสู่ความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่จึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นบนเงื่อนไขลำดับชั้นเวลาในลักษณะปลายทางของพัฒนาการ หากแต่เป็นตัวแบบแนวทางการสะสมทุนของระบบทุนนิยมเพื่อเลี่ยงวิกฤต รัฐไทยได้มีการปรับใช้เมโนนโยบายข้างต้นอย่างต่อเนื่อง นับแต่การอิมิตัวของอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้านับแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ทั้งนี้ลักษณะของระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ปรากฏลักษณะสำคัญสามประการ ได้แก่ (Harvey 2006)

1. เกิดการผลิตที่มีกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้นสูงขึ้น
2. มีกระบวนการสร้างแรงงานที่มีความยืดหยุ่นสูง อำนาจต่อรองต่ำ
3. รัฐมีขนาดเล็กลง แต่มีกลไกการควบคุมที่เข้มข้นมากขึ้นผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลไกตลาด

ในเงื่อนไข 3 ประการข้างต้นนี้ก่อให้เกิดการปรับตัวโครงสร้างทางชนชั้นสำคัญในระบบทุนนิยมซึ่งจะทำการพิจารณาในบทความนี้คือการเกิดขึ้นของกลุ่ม “แรงงานเสี่ยง (precarariat)” โดยมีลักษณะสำคัญคือ เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่แบกรับความเสี่ยงแทนชนชั้นนายทุน (Standing 2011) ขณะที่คำอธิบายเศรษฐกิจศาสตร์นีโอคลาสสิกอธิบาย ความเสี่ยงในลักษณะการลงทุนที่มีความเสี่ยงสูงนำมาซึ่งผลตอบแทนที่สูง แต่หากพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการผลิตแล้ว การแบกรับความเสี่ยงเป็นภาพสะท้อนอำนาจต่อรองที่ต่ำกว่าบนห่วงโซุปทานการผลิต (Miller 2010) บทความนี้จึงจะมุ่งเสนอการแปรสภาพของระบบทุนนิยมผ่านกระบวนการสะสมทุนแบบเสรีนิยมใหม่ อันนำสู่การจัดกายวิภาคใหม่และสร้างชนชั้นแรงงานเสี่ยง⁴ โดยมีลำดับการนำเสนอประเด็นสำคัญดังนี้ 1. โลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมในกระแสเสรีนิยมใหม่ 2. ลักษณะแรงงานเสี่ยงในฐานะชนชั้นการผลิตเทียบกับชนชั้นกรรมาชีพ 3. ภาพสะท้อนแรงงานเสี่ยงในกายวิภาคทุนนิยมไทย 4. แรงงานเสี่ยงและวิกฤตความชอบธรรมของระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

⁴ ปรากฏการณ์แรงงานเสี่ยงมิได้มีผลเฉพาะเงื่อนไขทางเศรษฐกิจเท่านั้น Standing (2011) ชี้ว่าผู้ใช้แรงงานที่แบกรับความเสี่ยงสูงแต่ปราศจากอำนาจการต่อรองผ่านการรวมตัวทางชนชั้น อาจก่อให้เกิดการรวมตัวที่บิดเบี่ยงจากการต่อสู้เพื่อประโยชน์ทางชนชั้น เช่น การสนับสนุนนักการเมืองแนวอนุรักษนิยมคลั่งอิตาลี เพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้าระยะสั้น อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่าเงื่อนไขการเมืองและบริบทการต่อสู้ทางชนชั้นของแต่ละพื้นที่จะเป็นตัวบ่งชี้สำคัญมากกว่าข้อสรุปตายตัวว่า แรงงานเสี่ยงจำเป็นต้องพัฒนาสู่การสนับสนุนนักการเมืองที่ชูแนวคิดคลั่งอิตาลีของตนเองเท่านั้น

1. การปรับตัวของระบบทุนนิยมผ่านความสัมพันธ์แบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

การทำงานของระบบการผลิตทุกวิถีการผลิตมิได้ดำรงอยู่บนเงื่อนไขการผลิตเพียงลำพัง หากแต่ต้องดำเนินควบคู่ไปกับกลไกการผลิตซ้ำ และสำหรับวิถีการผลิตแบบทุนนิยมเงื่อนไขสำคัญที่ไม่น้อยกว่าการผลิตสินค้าคือ การผลิตซ้ำ “แรงงานในฐานะสินค้า (labour power)” กระบวนการผลิตซ้ำสามารถอธิบายโดยสรุปคือ ขั้นตอนการทำให้ผู้ใช้แรงงานกลับเข้าสู่ระบบการผลิตอีกครั้งหลังจากที่วิถีการผลิตแบบทุนนิยมได้ใช้ “พลัง” ของแรงงานไปจนหมดสิ้นในแต่ละรอบการผลิต กระบวนการ “ผลิตซ้ำ” จึงมิใช่เพียงแค่การจ่ายค่าแรงเพื่อให้แรงงานบริโภคเท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงกลไกทางอุดมการณ์ กลไกการควบคุมในสังคม หรือการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมชุดใหม่เพื่อรองรับการสร้าง “แรงงานในฐานะสินค้า” (Marx 1976) วิฤตสำคัญของระบบทุนนิยมคือการไม่สามารถผลิตซ้ำแรงงานในฐานะสินค้าให้เข้าสู่ระบบการผลิตได้ การปรับตัวจึงเกิดขึ้นเป็นระยะดังตัวอย่าง การพัฒนาระบบสวัสดิการเน้นรัฐหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นภาพสะท้อนสำคัญในการพยายามหลุดพ้นออกจากวิฤตการผลิตซ้ำเมื่อผู้ใช้แรงงานเริ่มมีอำนาจต่อรองมากขึ้นผ่านสหภาพแรงงาน และพรรคการเมืองฝ่ายซ้าย ระบบสวัสดิการผ่านรัฐถูกพัฒนาขึ้นเพื่อประโยชน์สองด้านคือการลดระดับความขัดแย้ง และประโยชน์ในการควบคุมการผลิตแบบสายพานที่สะสมความขัดแย้งภายในมานานับครึ่งศตวรรษ (Jessop 2002)

ช่วงทศวรรษที่ 1950-1960 การพัฒนาระบบสวัสดิการผ่านเม็ดเงินนโยบายเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค แนวเคนส์ เสมือนจะเป็นการประสานเงื่อนไขความขัดแย้งของระบบทุนนิยมที่ลงตัว ด้วยการพัฒนาระบบอุตสาหกรรมก้าวหน้าในพื้นที่หนึ่งซึ่งสามารถจัดระบบสวัสดิการให้แก่พลเมืองชาติตนในระดับสูง และแสวงหากำไรจากพื้นที่อื่นเพื่อสนับสนุนหน่วยการผลิตย่อยซึ่งแบ่งเป็นรัฐชาติต่างๆ แต่ด้วยวิกฤตน้ำมัน ในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้วางเงื่อนไขให้ยุทธศาสตร์การผลิตซ้ำแบบเคนส์ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขการจ้างงานเต็มอัตราไม่สามารถดำเนินการผลิตซ้ำแรงงานในฐานะสินค้าต่อไปได้ (Jessop and Lancaster Regionalism 1991) ระบบทุนนิยมจำเป็นต้องมีการปรับตัวภายใต้เม็ดเงินนโยบายเสรีนิยมใหม่ ซึ่งสะท้อนออกมาในสามเหตุการณ์คือ

1. การลดค่าเงินเยน และค่าเงินมาร์ค ในปี ค.ศ. 1985 นำสู่การย้ายฐานการผลิตสู่พื้นที่ประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อแสวงหาต้นทุนการผลิตที่ต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบ
2. การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเพิ่มบทบาทของกลุ่มทุนการเงิน และนำสู่ปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ของทุนการเงิน
3. ลักษณะดังกล่าว David Harvey (2003) ได้พิจารณาว่าเป็น “กระบวนการสะสมผ่านการช่วงชิง (accumulation by dispossession)” ซึ่งมีได้หมายความว่า เป็นแค่การย้ายพื้นที่การผลิตทางภูมิศาสตร์ทางกายภาพเพื่อเพิ่มการสะสมทุนเชิงปริมาณเท่านั้น หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงการผลิตเชิงคุณภาพให้มีกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่มีความเข้มข้นไปพร้อมกัน

ในบทความนี้จะชี้ให้เห็นความแตกต่างของคำอธิบายปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ของนักวิชาการสายโลกานิยมที่อธิบายให้เห็นถึงปรากฏการณ์การเชื่อมร้อยระหว่างพื้นที่ทางกายภาพต่างๆ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ที่นำสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเชิงคุณภาพ (Brenner 2009) กับข้อเสนอของผู้เขียนซึ่งมุ่งชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวของระบบทุนนิยมมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะยุทธศาสตร์หรือเลือกในการสะสมทุนเท่านั้น แต่มิได้นำสู่การเปลี่ยนหรือยกเลิกวิธีการผลิตแบบทุนนิยม ในทางตรงกันข้ามการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพสำคัญที่เกิดขึ้น คือ กระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่มีความเข้มข้นนั้นทำให้ระบบทุนนิยมสามารถดำเนินต่อไปได้ การเชื่อมต่อของพื้นที่กายภาพของคำอธิบายแนวโลกานิยมจึงมิใช่เรื่องใหม่ที่มีนัยยะสำคัญต่อสภาพการผลิตที่มีการเปลี่ยนแปลง (Harvey 2006) ด้วยเงื่อนไขข้างต้นนี้จึงก่อให้เกิดการปรับตัวของทุนสู่การใช้แรงงานที่สามารถกดค่าแรง แรงรัดการทำงาน ละเลยเรื่องสวัสดิการ กีดขวางการรวมตัวเข้าแทนที่แรงงานท้องถิ่นเดิม เพื่อให้กระบวนการทำงานของวิธีการผลิตแบบทุนนิยมสามารถดำเนินต่อไปได้ ดังนั้นแรงงานในฐานะสินค้าชุดใหม่ที่รองรับการสะสมทุนแบบเสรีนิยมใหม่ จึงมิใช่ “มีราคาถูก” อย่างเดียวแต่ต้องสามารถอยู่ในตลาดแรงงานที่ยืดหยุ่น และพร้อมที่จะแบกรับความเสี่ยงแทนชนชั้นนายทุน เช่น แรงงานเหมาค่าแรง ทำงานรายชิ้น คนงานรับงานกลับมาทำที่บ้าน แรงงานตามฤดูกาล หรือแรงงานข้ามชาติ (ปรัชญารัมย์ ธรรมบุษดี 2555)

ความเปลี่ยนแปลงข้างต้นได้วางเงื่อนไขสำคัญคือ การสร้างภาวะรับผิดชอบตัวเองของผู้ใช้แรงงาน ในตลาดแรงงานที่มีการแข่งขันที่สูง ชนชั้นนายทุนมิได้เป็นผู้เหมาซื้อแรงงานอีกต่อไป การรับผิดชอบชีวิตตัวเองของผู้ใช้แรงงานก่อให้เกิดกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้น และความมั่นคงในชีวิตของผู้ใช้แรงงานสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการสะสมค่าจ้างเชิงปริมาณเท่านั้น โดยที่ปริมาณและพื้นที่เรียกร้องสาธารณะถูกลดลง หรือถูกแปรให้เป็นสินค้าเช่นกัน (Pilcher Popkin et al. 2005) จึงจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ได้สร้างเงื่อนไขสำคัญ คือ การสร้างความคล้ายกัน (homogeneity) ในฐานะสินค้าแก่ผู้ใช้แรงงานทั่วโลก มีความเหลื่อมล้ำผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (hierarchy) และขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (fragmentation) พร้อมกับการทำงานของทุนที่มีลักษณะเชื่อมร้อยกันมากขึ้นขณะที่แรงงาน หรือความคึกกันต่างๆ มิได้เชื่อมร้อยอยู่ภายใต้ตรรกะเดียวกันเหมือนการทำงานของทุน (Brenner 2009)

2. ลักษณะแรงงานเสี่ยง ในฐานะชนชั้นการผลิต

แรงงานเสี่ยง (precariat) ได้รับการบัญญัติโดย Guy Standing (2012) ลักษณะสำคัญของแรงงานเสี่ยงว่าเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงาน ซึ่งอยู่ในลักษณะการจ้างงานแบบชั่วคราว หรือมีการเว้นระยะเวลาจากการจ้างงานปกติที่ยาวนาน เป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่ปราศจากการคุ้มครองจากองค์กรวิชาชีพต่างๆ โดยเงื่อนไขการทำงานเกิดจากการ

ต่อระหว่างนายจ้างและลูกจ้างในฐานะปัจเจกชน ซึ่งส่งผลต่อการขาดการคุ้มครองทางกฎหมายของรัฐนั้น และอัตราค่าจ้างที่ยืดหยุ่นตามสภาพเศรษฐกิจของผู้จ้าง

กลุ่มแรงงานเสียงขยายตัวโดยที่ไม่ได้รู้สึกผูกพันหรือมีส่วนร่วมในองค์กรวิชาชีพใด อันหมายความว่าพวกเขาไม่มีความทรงจำร่วมในสังคม ไม่มีอนาคตของตนเองอันที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม พวกเขาเป็นกลุ่มที่เติบโตกับความมั่นคงและการขยายขนาดของเศรษฐกิจในพื้นที่นั้น แต่ยิ่งสังคมมีความมั่งคั่งเท่าไรพวกเขากลับมีความไม่มั่นคงเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว อันหมายความว่ากลุ่มแรงงานเสียงมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเข้าแทนชนชั้นกรรมาชีพเดิม เพื่อรองรับการสะสมทุนที่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้นมากขึ้น (Reisen 2006) การขยายตัวของกลุ่มแรงงานเสียงจึงเป็นภาพสะท้อนสำคัญของการปรับตัวในระบบทุนนิยมเมื่อเผชิญกับวิกฤตแนวโน้มการลดลงของอัตรากำไรอย่างต่อเนือง จำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขเพื่อกำหนดความสัมพันธ์การผลิตใหม่โดยสร้างกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีต้นทุนการผลิตซ้ำที่ต่ำกว่า เพื่อต่อการสะสมทุนที่มีรอบการสะสมที่สั้น และอาศัยการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้น

แม้เงื่อนไขการเกิดแรงงานเสียงจะมีข้อเรื่องใหม่สำหรับระบบทุนนิยม กลุ่มผู้ใช้แรงงานนอกแบบสายพานการผลิตที่มีใช้ชนชั้นกรรมาชีพมีปรากฏในวิถีการผลิตแบบทุนนิยมมานานนับแต่การสะสมทุนกาล เพียงแต่จากประวัติศาสตร์การสะสมทุนที่ผ่านมา กลุ่มชนชั้นกรรมาชีพมีแนวโน้มขยายตัวเชิงปริมาณตลอดศตวรรษที่ 20 เพื่อตอบสนองต่อระบบการผลิตแบบเน้นสายพาน กระบวนการสะสมทุนแบบเสรีนิยมจึงเป็นตัวชี้ให้เห็นว่า แรงงานเสียงจากที่เคยดำรงอยู่ในฐานะชนชั้นชายขอบของระบบทุนนิยม กลับมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นเข้าแทนที่ชนชั้นกรรมาชีพเดิม ซึ่งเริ่มมีอำนาจต่อรองสูงและไม่ยินยอมแบกรับ “ความเสี่ยง” ตามข้อกำหนดของกระบวนการสะสมทุนรอบใหม่ ดังนั้นการสร้างแรงงานเสียงจึงเป็นหนทางสำคัญที่จะทำให้ระบบดำเนินต่อไปได้ ดังนั้น “แรงงานเสียง” จึงมิใช่กลุ่มตกขอบของระบบทุนนิยม แต่เป็นหัวใจหลักของการผลิตทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ตารางที่ 1 ได้แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชนชั้นกรรมาชีพและกลุ่มแรงงานเสียง อันได้จากการเปรียบเทียบข้อสรุปของนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ได้แก่ Marx (1963) Offe (1985) และ Standing (2011)

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชนชั้นกรรมาชีพและกลุ่ม
แรงงานเสี่ยง ของ Marx, Offe และ Standing

ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม	ชนชั้นกรรมาชีพ (proletariat)	แรงงานเสี่ยง (precariat)	สาเหตุอันส่งผลสำคัญ ต่อความแตกต่าง
1. พื้นที่การผลิต	การผลิตแบบรวมหมู่ ผ่านระบบสายพาน (fordism)	พื้นที่การผลิตแบบแยก ส่วน รับผิดชอบตัวเอง นอกระบบสายพาน	การเพิ่มขึ้นของต้นทุน การผลิตแบบสายพาน การลดลงของอัตรากำไร และการพัฒนาจิตสำนึก ร่วมของผู้ใช้แรงงานใน สังคมสายพานสร้างปัญหา ต่อกระบวนการสะสมทุน
2. ลักษณะการผลิตซ้ำ	เริ่มจากระบบค่าตอบแทน รายเดือนสู่การพัฒนา ระบบสวัสดิการ (welfare)	เริ่มจากค่าตอบแทนราย วันพัฒนาสู่ระบบเน้นค่า จ้าง (workfare) ⁵	การเรียกร้องของชนชั้น กรรมาชีพนำสู่การเรียกร้อง สวัสดิการที่สูงขึ้น โดย เฉพาะยามเกิดวิกฤต เศรษฐกิจ
3. ความสัมพันธ์ระหว่าง ปริมาณทางเศรษฐกิจ และปริมาณทางการเมือง	ไม่สามารถแยกขาด ปริมาณทางเศรษฐกิจ และการเมืองจากกัน ได้ มีการเรียกร้องผ่าน สหภาพแรงงาน องค์กร วิชาชีพ ชุมชนผู้ใช้แรงงาน กลุ่มผลประโยชน์ พัฒนา สู่ระบบพรรคการเมือง เพื่อเรียกร้องประโยชน์แก่ กลุ่มหรือชนชั้นตน	ประเด็นทางการเมืองถูก ลดลงเพื่อบรรยากาศการ ลงทุน การต่อรองเป็นไป ในลักษณะปัจเจกชน (ผู้ ว่าจ้าง-ผู้ให้บริการ) ส่งผล ให้องค์กรทางการเมือง อ่อนแอลงเหลือเพียง องค์กรทางเศรษฐกิจที่ ดูแลเฉพาะปัจเจกชน	การสร้างพื้นที่ “ปลอดภัย การเมือง” นอกจากจะเป็น การลดอำนาจต่อรองของ ผู้ใช้แรงงานผ่านช่องทาง ต่างๆ ยังรวมถึงการลด การรับผิดชอบของชนชั้น นายทุนในมิติต่างๆ เช่น กฎหมายแรงงาน ภาษี การรับผิดชอบต่อสิ่ง แวดล้อม ดังจะเห็นได้จาก พื้นที่เศรษฐกิจพิเศษที่เอื้อ ต่อการลงทุนต่างๆ

⁵ ระบบเน้นค่าจ้างพัฒนาขึ้นบนเงื่อนไขการที่ระบบทุนนิยมเลือกที่จะรับผิดชอบต่อเฉพาะแรงงานในฐานะสินค้า (labour power) ซึ่งแตกต่าง
จากแนวคิดสวัสดิการที่วางอยู่บนฐานการรับผิดชอบต่อกลไกการผลิตซ้ำผู้ใช้แรงงานเพื่อให้เกิดซ้ำเข้าสู่ระบบการผลิตได้อีกครั้ง ระบบเน้น
ค่าจ้างได้มีลักษณะให้ผู้ใช้แรงงานทำการผลิตซ้ำตัวเอง ในอีกด้านหนึ่งพวกเขาต้องทำงานตลอดเวลาด้วยการบริหารค่าจ้างที่พวกเขาได้รับ
ให้ได้เกิดประโยชน์สูงสุดแทนที่สวัสดิการที่ถูกลดทอนทั้งจากรัฐและนายจ้าง

ชนชั้นแรงงานเสี่ยง กลุ่มคนขายขอบบนศูนย์กลางทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคม	ชนชั้นกรรมาชีพ (proletariat)	แรงงานเสี่ยง (precariat)	สาเหตุอันส่งผลสำคัญต่อความแตกต่าง
4. ความคาดหวัง	ชนชั้นกลาง หัวหน้างาน กรรมาชีพรายได้สูง คาดหวังการยกระดับ เชิงคุณภาพ	ผู้ประกอบการรายย่อย ความมั่นคงได้จากการ ลงทุนเชิงปริมาณ	ความทรงจำร่วมของสังคม ถูกลดทอนให้เป็น ความมั่ง มันของปัจเจกชน การลด ภาระการดูแลขององค์กร ทางการเมือง (เช่น รัฐ) ทำให้ความคาดหวังถูก คำนวณในเงื่อนไขระยะสั้น เป็นหลัก (short-termism)
5. ลักษณะความเปราะบาง	ปรากฏในลักษณะความ เปราะบางแบบรวมหมู่ เช่นการลดเงินเดือน เลิกจ้าง หรือรัฐปรับลด สวัสดิการ	ความเปราะบางถูกโอน ย้ายสู่การจัดการของ ปัจเจกชน ผ่านความ ผันผวนและยืดหยุ่นของ ตลาดแรงงาน	การเหมาช่วงการผลิต หรือ การจ้างเป็นรายชิ้นงาน ทำให้ผู้ใช้แรงงานแบกรับ ความเสี่ยงด้วยตนเอง และ ลดแรงเสียดทานจากความ ขัดแย้งในระดับชนชั้น
6. ลักษณะตัวอย่างกลุ่มอาชีพ	พนักงานปกคือน้ำเงิน และปกค่อขาว / ลูกจ้าง รายเดือน/ข้าราชการ- พนักงานรัฐวิสาหกิจ	แรงงานเหมาค่าแรง/ แรงงานตามฤดูกาล/ แรงงานรับงานกลับไปทำ ที่บ้าน/ ผู้เชี่ยวชาญ เฉพาะรับงานรายชิ้น/ ผู้ประกอบการขนาดเล็ก ไม่มีลูกจ้างหรือใช้งาน ในครัวเรือน	กลุ่มแรงงานที่มีความยืด หยุ่นต่อการปรับเปลี่ยน การลงทุน และพร้อมแบก รับความเสี่ยงแทนชนชั้น นายทุน

3. แรงงานเสี่ยงในกายวิภาค ทุนนิยมไทย

การพยายามแสวงหาแรงงานชุดใหม่ในสังคมการผลิตไทยเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องล้อตามการปรับตัวของโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลก รูปธรรมสำคัญคือการปรับตัวตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ซึ่งมีเนื้อหาสู่การผลิตเน้นการส่งออก (Sombun, Sugihara et al. 2012) การเติบโตของเศรษฐกิจในเมืองหลวงยังคงขยายต่อเนื่อง และยังคงได้แรงงานอพยพตามฤดูกาลจากพื้นที่ภูมิภาคต่างๆ ตอบสนองการผลิตเพื่อแข่งขันในระบบการผลิตโลก แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1990 แรงงานอพยพชนบทมิได้เป็นแรงงานหัวอ่อนที่ยืดหยุ่นต่อการจ้างอีกต่อไป พื้นที่อุตสาหกรรมชานเมืองรองรับแรงงานอพยพรุ่นต่อรุ่น ที่ส่วนมากไม่สามารถเลื่อนขั้นฐานะได้ตามที่คาดหวังไว้ (Wongsuphasawat 1997)

เพื่อล้อกับปรากฏการณ์โลกาภิวัตน์ของทุน⁶ พื้นที่กรุงเทพมหานครพัฒนาสู่การเป็นศูนย์กลางด้านการเงินและบริการก่อให้เกิดกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับระบบราชการ และกองทัพน้อยกว่าช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การดำรงอยู่ของชนชั้นกลางใหม่จำเป็นต้องอาศัยการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้น (Sassen 2003) อาทิ พนักงานรักษาความปลอดภัย พนักงานทำความสะอาด พนักงานร้านอาหาร เป็นต้น ส่งผลโดยตรงต่อการขยายตัวของ

กลุ่มผู้ใช้แรงงานที่รองรับการเติบโตของทุนการเงินและบริการ อันเป็นเงื่อนไขการสร้างกลุ่มแรงงานเสี่ยงที่มีความยืดหยุ่นต่อสภาพการจ้างในพื้นที่เมืองใหญ่ นอกจากนี้การขยายตัวของชุมชนชนชั้นกลางตามเขตชานเมืองก็ก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการก่อสร้างขนาดใหญ่ ทั้งที่อยู่อาศัย และระบบการขนส่ง นำสู่การจ้างงานชั่วคราวปริมาณมหาศาลในธุรกิจการก่อสร้าง ลักษณะโครงสร้างการผลิตยังขยายตัวทั่วไปในพื้นที่เมืองใหญ่ที่มีการเติบโตของชนชั้นกลางใหม่ นอกจากนี้นิคมอุตสาหกรรมเกิดใหม่ยังคงต้องการแรงงานที่มีความยืดหยุ่นสูงต่อลักษณะการจ้างงานดังที่ปรากฏในพื้นที่สมุทรปราการ ชลบุรี ระยอง ตาก ความผันผวนจากตลาดสินค้าในห่วงโซ่อุปทานโลกทำให้การจ้างแรงงานข้ามชาติเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ด้วยเงื่อนไขที่ว่าแรงงานเหล่านี้มีความยืดหยุ่นสูงและพร้อมที่จะเปลี่ยนงานหากสภาพการจ้างมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่แย่งมากกว่าที่จะต่อสู้เรียกร้องในสถานประกอบการเดิม (ศิริขวัญ ไผทรักษ์ และชัยธรรมย์ ธรรมบุษดี 2556)

การเติบโตของอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมที่ขยายตัวต่อเนื่องมีผลต่อการสร้างแรงงานเสี่ยงเช่นกัน นอกจากกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ในเมืองแล้ว กลุ่มชนชั้นกลางใหม่ในชนบทเริ่มขยายตัวขึ้นจากการเกษตรเชิงพาณิชย์ และกิจการนอกภาคเกษตร ขณะที่คนหนุ่มสาวเริ่มอพยพเข้าเมือง

⁶ การปรับตัวของระบบเศรษฐกิจไทยเป็นภาพสะท้อนสำคัญจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในระดับโลก ที่จำเป็นต้องมีการแสวงหาแรงงานที่ยืดหยุ่นต่อการจ้างงาน และมีอำนาจต่อรองน้อย การปรับตัวนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสังคมการผลิตไทย ไม่ว่าจะเป็นการย้ายฐานการผลิตสู่นิคมอุตสาหกรรมหัวเมือง การจ้างแรงงานข้ามชาติ รวมถึงการปรับตัวของกรุงเทพมหานครให้เป็นศูนย์กลางของการค้าและบริการแทนอุตสาหกรรมสายพานแบบดั้งเดิม พร้อมกับการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ทั้งหมดนี้เป็นภาพสะท้อนปรากฏการณ์เดียวกันที่ทำให้ผู้ใช้แรงงานมีลักษณะคล้ายผู้ประกอบการมากขึ้น ผ่านการถูกผลักดันให้รับผิดชอบตัวเองสูงขึ้น

เพื่อโอกาสในการเลื่อนฐานะในชุมชนชั้นกลางใหม่ การจ้างงานในพื้นที่ชนบทก็มีการขยายตัวขึ้นเพื่อตอบสนองการส่งออกผลิตภัณฑ์การเกษตร (Walker 2012) เช่นเดียวกับอุตสาหกรรมที่เน้นการส่งออกทั่วไป สินค้าการเกษตรมีความผันผวนจากกลไกตลาดโลก และความไม่แน่นอนของปริมาณการจ้างตามแต่ละฤดูกาล การจ้างงานแบบยืดหยุ่นจึงเกิด

ขึ้น นอกจากแรงงานข้ามชาติจากประเทศเพื่อนบ้านแล้ว การใช้แรงงานในครอบครัว รวมถึงการจ้างแรงงานรายวันในชุมชนก็นับเป็นปรากฏการณ์ทั่วไป ลักษณะการจ้างงานสามารถพิจารณาได้จากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยเปรียบเทียบจากกำลังแรงงาน ประมาณ 38.4 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2554 ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงร้อยละของลักษณะการจ้างงานของกำลังแรงงานชาวไทย ในปี 2554

ลักษณะการจ้างงาน	ร้อยละ
ผ่านนายจ้าง	2.4%
รัฐบาล	9.6%
บริษัทเอกชน	34.5%
ทำงานส่วนตัว	31.7%
ทำงานให้กับครอบครัว	21.8%
การรวมกลุ่ม	0.2%

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2555

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่าแรงงานส่วนใหญ่ทำงานส่วนตัว และทำงานให้กับครอบครัว กลุ่มแรงงานเหล่านี้เป็นกลุ่มแรงงานที่มีความเสี่ยงสูงจากความผันผวนในระบบเศรษฐกิจมีอำนาจต่อรองต่ำ และมีแนวโน้มขยายตัวสู่การเป็นกลุ่มแรงงานเสี่ยง นอกจากนี้ข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติยังยืนยันว่า ร้อยละ 62.6 ของกำลังแรงงานไทยเป็นแรงงานนอกระบบ ที่ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานและการคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน ตัวเลขเหล่านี้ยังไม่นับรวมแรงงานข้ามชาติจากประเทศ

เพื่อนบ้านที่มากกว่าครึ่งยังไม่มีสถานะที่ถูกต้องและทำงานภายใต้เงื่อนไขที่ต่ำกว่ามาตรฐานกฎหมายแรงงานไทย ทั้งในมิติค่าจ้าง และการคุ้มครองสภาพการจ้างงาน สภาพเศรษฐกิจที่ไม่มีความแน่นอนของกลุ่มแรงงานเสี่ยงที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องส่งผลต่อคุณภาพชีวิต สุขภาพจิตโดยทั่วไปของประชาชนไทย ดังรายงานการวิจัยกลุ่มตัวอย่างกว่า 1 แสนคน ในปี พ.ศ. 2555 ซึ่งอธิบายถึงความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตโดยรวม (สุภางค์ จันทวานิช 2555)

จากคำอธิบายข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะกายวิภาคของระบบทุนนิยมไทยภายใต้เงื่อนไขเสรีนิยมใหม่ที่มีการปรับตัวไป การเกิดกลุ่มชนชั้นใหม่เพื่อตอบสนองต่อกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้นขึ้น ในกระบวนการนี้ได้มีความพยายามในการสร้างแรงงานในฐานะสินค้าชุดใหม่ที่มีต้นทุนในการผลิตต่ำ อันก่อให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มแรงงานเสี่ยง ซึ่งก้าวขึ้นมามีส่วนสำคัญในการวางเงื่อนไขการผลิตสำหรับระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่⁷

4. แรงงานเสี่ยงและวิกฤตความชอบธรรมของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่

การขยายตัวของแรงงานเสี่ยงเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดการปรับตัวของระบบทุนนิยมโลก ภายใต้คำอธิบายของระบบทุนนิยมว่าด้วยการเพิ่ม “ประสิทธิภาพ” และ “โอกาส” ซึ่งมีนัยยะถึงการผ่านกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เข้มข้น ประสิทธิภาพที่เพิ่มขึ้นในกระบวนการผลิตแลกมาด้วยการแบกรับความเสี่ยงที่ถูกส่งต่อมาตามห่วงโซ่อุปทานของการผลิต (Dicken 2011) กลุ่มแรงงานที่มีอำนาจต่อรองต่ำถูกวางเงื่อนไขให้แบกรับความเสี่ยงสูงขึ้น บนความเสี่ยงที่สูงขึ้นนี้ นำสู่ภาวะการแปรเปลี่ยน สูญเสียตัวตน และไร้อำนาจ แม้การสร้างแรงงานเสี่ยงจะเป็นการวางเงื่อนไขเพื่อเลี่ยงความขัดแย้งภายในระบบทุนนิยม แต่มิได้หมายความว่า

แรงงานเสี่ยงมีลักษณะจำนน (passive) ต่อระบบอย่างไม่มีเงื่อนไข การแบกรับความเสี่ยงสูงด้วยตนเองทำให้แรงงานเสี่ยงมีความละเอียดอ่อนในประเด็นต่อไปนี้

1. ระบบค่าตอบแทนที่เป็นธรรม การถ่ายโอนความเสี่ยงสู่การรับผิดชอบของตนเอง ทำให้การอ้างสิทธิเหนือตัวสินค้า และตัวแรงงานของชนชั้นนายทุนมีความชอบธรรมน้อยลง และยังการถ่ายโอนความเสี่ยงสู่ผู้ใช้แรงงานมากเท่าโดยอ้อมส่งผลต่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นเมื่อระบบเผชิญกับวิกฤตในลักษณะต่างๆ

2. การถูกกลืนกลืนโดยสัมพัทธ์ (relative deprivation) แม้ระบบจะสร้างแรงงานเสี่ยงที่ยอมรับสภาพการทำงาน ที่ “เสี่ยง” ในระบบทุนนิยมได้มากกว่าชนชั้นกรรมาชีพแต่เงื่อนไขสำคัญที่สร้างความชอบธรรมแก่ระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่คือการสร้างความเชื่อมั่นในพื้นที่ของโอกาสที่ทุกคนสามารถยกระดับชีวิตของตนเองแลกกับความเสี่ยงที่ได้รับ ตามอันตวิทยาแบบเสรีนิยมใหม่ (Peck 2010) แน่นนอนที่สุดว่าโครงสร้างระบบทุนนิยมไม่เอื้อต่อการยกระดับทุกกลุ่ม อันปรากฏในอุดมการณ์อนุรักษนิยมใหม่ซึ่งวางเงื่อนไขการใช้อุดมการณ์แบบจารีต เช่น เชื้อชาติ-ศาสนานิยม ในการควบคุมชนชั้นการผลิต หรือการส่งเสริมจารีตครอบครัวเพื่อแยกขาดแรงงานเสี่ยงออกจากกัน ให้เป็นหน่วยจัดการที่มีการแข่งขัน ความรู้สึกต่อภาวะการถูกกลืนกลืน

⁷ เมื่อพิจารณาแล้วแรงงานเสี่ยง (precariat) ไม่อาจพิจารณาแบ่งได้ตามลักษณะอาชีพ แต่ขึ้นกับระดับความเสี่ยงที่ตนแบกรับและความสามารถในการต่อรองหรือถ่ายโอนความเสี่ยง ในแง่นี้แรงงานเสี่ยงคือผู้ที่แบกรับความเสี่ยงแทนชนชั้นนายทุนแต่ไม่ได้รับส่วนเกินหรือกำไรที่สอดคล้องกับความเสี่ยงที่ตนได้รับ เช่นคนขับแท็กซี่ซึ่งเลือกเช่าช่วงต่อจากคนขับแท็กซี่คนอื่นด้วยราคาที่สูงมากและไม่สามารถนำแท็กซี่นี้ไปให้ใครเช่าต่อได้ พวกเขาต้องแบกรับความเสี่ยงที่ถูกถ่ายโอนมา และไม่สามารถต่อรองได้ด้วยการถูกลดทอนความสัมพันธ์เชิงอำนาจให้เป็นการต่อรองเชิงปริมาณผ่านมูลค่าแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ

โดยสัมพัทธ์นั้นในเบื้องต้นแรก นำสู่การแข่งขันกันเองในหมู่แรงงานเสี่ยง แต่เมื่อเกิดวิกฤตในระบบซึ่งมักลงท้ายด้วยการจำกัด “พื้นที่” ของความสำเร็จตามคำอธิบายของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ให้แคบลง ด้วยเงื่อนไขข้างต้นนำสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงอันเกิดจากกลุ่มแรงงานเสี่ยงได้ (Olson, Herman et al. 1986)

แม้จะเป็นที่สังเกตว่าปริมาณแรงงานเสี่ยงจะไม่ได้มีปริมาณที่มีสัดส่วนที่มากหากเทียบกับแรงงานในระบบค่าจ้างแต่การขยายตัวเชิงคุณภาพของแรงงานเสี่ยงมีผลสำคัญต่อการคงอยู่ของระบบทุนนิยม กล่าวคือแม้ปริมาณแรงงานเสี่ยงจะมีอัตราการเพิ่มที่ลดลงแต่ด้วยปริมาณเท่าเดิมแต่การแบกรับความเสี่ยงที่เพิ่มมากขึ้น พร้อมกับอำนาจการต่อรองที่ต่ำลงย่อมชี้ให้เห็นบทบาทที่เพิ่มขึ้นของแรงงานเสี่ยงในการดำรงระบบทุนนิยม แม้จะไม่ได้ครองสัดส่วนเชิงปริมาณที่สูงก็ตาม อันนำสู่ข้อเสนอสำคัญต่อขบวนการแรงงานที่ถูกจำกัดจากการที่ผู้ประกอบการถ่ายโอนความเสี่ยงแก่ผู้ใช้แรงงานตามห่วงโซ่การผลิต และการรวมตัวในสถานประกอบการเริ่มมีอำนาจต่อรองน้อยลงจากการปรับสู่การผลิตที่ยืดหยุ่นขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาข้อเสนอรายได้ขั้นต่ำสำหรับทุกคน (guaranteed minimum income) ซึ่งแตกต่างจากหลักประกันค่าจ้างขั้นต่ำตามกฎหมายเนื่องด้วยระบบการจ้างที่ยืดหยุ่นมากขึ้นทั้งในแง่เวลาและสถานที่ การรับรองรายได้ขั้นต่ำสำหรับทุกคนเป็นการเพิ่มอำนาจการต่อรองแก่ผู้ใช้แรงงาน และเสี่ยงการยอมรับความเสี่ยงที่สูงเกินไปที่ถูกถ่ายโอนมา อันจะเป็นการหาจุดกลางจุดใหม่แทนระบบรัฐสวัสดิการที่เคยเป็นตัวอย่างการหาจุดกลางระหว่างชนชั้นนายทุน และผู้ใช้แรงงาน

2. ขบวนการแรงงานควรมีการรวมกลุ่มข้ามอาชีพ หรืออัตลักษณ์แบบผู้ใช้แรงงานแบบเดิม และสร้างข้อเสนอที่มีลักษณะทั่วไปมากกว่าลักษณะเฉพาะตามกลุ่มสหภาพแรงงานซึ่งเป็นตัวแบบการเรียกร้องในระบบการผลิตแบบแยกขาดเฉพาะส่วนในสถานประกอบการของตน

จากประเด็นข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าการเกิดขึ้นและขยายตัวของแรงงานเสี่ยงมิได้เป็นเงื่อนไขทางเดียวที่ถูกจัดวางโดยระบบทุนนิยมในทางตรงข้ามการขยายตัวของแรงงานเสี่ยงในกระบวนการสะสมทุนแบบเสรีนิยมใหม่ ก่อให้เกิดวิกฤตความชอบธรรมของระบบทุนนิยมเช่นกัน อันจะเห็นว่าการขยายตัวของแรงงานเสี่ยงแม้จะเอื้อต่อการสะสมทุนแต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้ระบบทุนนิยมเผชิญความเปราะบางเช่นกัน ซึ่งขบวนการแรงงานเองมีความจำเป็นที่ต้องปรับตัวเพื่อให้การเรียกร้องสอดคล้องต่อวิถีการสะสมทุนที่เปลี่ยนแปลงไป และป้องกันการขยายตัวของแรงงานเสี่ยงซึ่งจะส่งผลให้ผู้ใช้แรงงานมีอำนาจการต่อรองที่ลดลงไปด้วย

5. บทสรุป

ระบบทุนนิยมเมื่อเผชิญกับวิกฤตในลักษณะต่างๆ จำเป็นต้องมีการปรับตัวเพื่อคงหน้าที่หลัก คือการผลิตซ้ำแรงงานในฐานะสินค้า เมื่อนโยบายเสรีนิยมใหม่จึงมีใช้การปรับเปลี่ยนพื้นที่การผลิตตามลักษณะโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจเพียงลำพัง หากแต่หมายถึงการสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตชุดใหม่เพื่อเพิ่มความเข้มข้นของกระบวนการทำให้เป็นสินค้าที่เกิดขึ้นกับผู้ใช้แรงงาน โดยมีรูปธรรมที่ปรากฏชัดคือการเพิ่มความเสี่ยงที่ชนชั้นนายทุนเคย

แบบกรับในกระบวนการผลิตสู่การรับผิดชอบชีวิตตนเองของผู้ใช้แรงงาน กระบวนการผลิตข้างต้นนำสู่การขยายตัวของกลุ่มแรงงานเสี่ยงที่มีลักษณะพื้นฐานคือ การขาดการรวมตัว ตลอดจนการคุ้มครองสิทธิในลักษณะต่างๆ อันเนื่องจากลักษณะงานที่มีการจ้างชั่วคราว เหมารายขึ้น อันเป็นงานที่มีความยืดหยุ่นสูง (Standing 2012)

ลักษณะของแรงงานเสี่ยงจึงมีความแตกต่างเชิงคุณภาพจากชนชั้นกรรมมาชีพในสังคมอุตสาหกรรมสายพาน อันเป็นผลจากการพยายามปรับตัวของระบบทุนนิยมเพื่อลดอำนาจต่อรองของชนชั้นกรรมมาชีพอันปรากฏความขัดแย้งต่อเนื่องในช่วงศตวรรษที่ 20 (Offe and Keane 1985; Miller 2010) และเมื่อพิจารณาในสังคมการผลิตไทยแล้ว

จะพบว่ามี การขยายตัวของแรงงานเสี่ยงซึ่งมีส่วนสำคัญต่อระบบการผลิตในปัจจุบัน และการพยายามลดทอนพื้นที่ทางการเมืองออกจากพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ทำให้อำนาจต่อรองของแรงงานเสี่ยงในสังคมไทยน้อยลงอันส่งผลต่อคุณภาพชีวิต เพิ่มระยะห่างและความตึงเครียดทางสังคม แรงงานเสี่ยงจึงมิใช่กลุ่มคนชายขอบของระบบทุนนิยมอีกต่อไป ด้วยเงื่อนไขเชิงปริมาณที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขเชิงคุณภาพสู่การเป็นพลังการผลิตสำคัญที่ตอบสนองต่อกระบวนการสะสมแบบยืดหยุ่นภายใต้ระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ ความเปราะบางในชีวิตของกลุ่มแรงงานเสี่ยงที่เพิ่มสูงขึ้นตามรอบการสะสมทุนก็เป็นตัวชี้ให้เห็นถึงความเปราะบางของระบบทุนนิยมเสรีนิยมใหม่เช่นกัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ษ์ษ์ธรรมย์ ธรรมบุษดี. 2555. *เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยสวัสดิการสำหรับแรงงานข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวพม่าในสมุทรปราการ*. ปริญญาดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริขวัญ ไผทวัชร์ และ ษ์ษ์ธรรมย์ ธรรมบุษดี. 2556. *รายงานวิจัย: การต่อสู้ในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติภายใต้กระแสเสรีนิยมใหม่: กรณีศึกษาแรงงานข้ามชาติชาวกัมพูชาในสมุทรปราการ และแรงงานข้ามชาติชาวพม่าในภูเก็ต*. ภูเก็ต: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2555. *สรุปผลที่สำคัญการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: กลุ่มสถิติแรงงาน สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สุภางค์ จันทวานิช, รุ่งนภา ยรรยง เกษมสุข และ ษ์ษ์ธรรมย์ ธรรมบุษดี. 2555. *รายงานผลการสำรวจความคิดเห็นของคนไทย 100,000 คนทั่วประเทศเพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลงประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: คนไทยมอเน็ตอร์.

ภาษาอังกฤษ

- Brenner, N., Ed. 2009. *State, Space, world: Selected essays henri lefebvre*. London: University of Minnesota Press.
- Dicken, P. 2011. *Global shift: Mapping the changing contours of the world economy*. New York: Guilford Press.
- Elson, R. E. 1997. *The end of the peasantry in Southeast Asia: A social and economic history of peasant livelihood, 1800-1990s*. Houndmills, New York: St. Martin's Press.
- Glassman, J. 2004. *Thailand at the margins: Internationalization of the State and the transformation of labour*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. 2003. *The new imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Harvey, D. 2006. *The limits to capital*. London: Verso.
- Jessop, B. 2002. *The future of the capitalist state*. London: Polity Press.

- Jessop, B. and G. Lancaster Regionalism. 1991. *Fordism and post-Fordism; a critical reformulation*. Lancaster: The Group.
- Keyes, C. 2012. 'Cosmopolitan' villagers and populist democracy in Thailand. *South East Asia Research* 20(3): 343-360.
- Kitirianglarp, K. and K. Hewison. 2009. Social movements and political opposition in contemporary Thailand. *Pacific Review* 22(4): 451-477.
- Marx, K. 1963. *The eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*. New York: International Publishers.
- Marx, K. 1976. *Capital: a critique of political economy*. London: New Left Review.
- Miller, T. 2010. Culture+labour = Precariat. *Communication and Critical-Cultural Studies* 7(1): 96-99.
- Offe, C. and J. Keane. 1985. *Disorganized capitalism: Contemporary transformations of work and politics*. Cambridge: MIT Press.
- Olson, J. M., C. P. Herman, M. P. Zanna and University of Western Ontario. 1986. *Relative deprivation and social comparison*. New Jersey: L. Erlbaum Associates.
- Pasuk, P. and C. J. Baker 2002. *Thailand, economy and politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Peck, J. 2010. *Constructions of neoliberal reason*. Oxford: Oxford University Press.
- Pilcher, J. J., S. M. Popkin, K. Adkins and L. Roether. 2005. Self-report naps in irregular work schedules. *Industrial Health* 43(1): 123-128.
- Reisen, H. 2006. Globalisation, proletariat and precariat. *Internationale Politik* 61(1): 112-113.
- Sassen, S. 2003. Globalization or denationalization?. *Review of International Political Economy* 101: 1-22.
- Sombūn, S., K. Sugihara, P. Pasuk and C. J. Baker. 2012. *Industrialization with a weak state: Thailand's development in historical perspective*. Singapore: NUS Press.
- Standing, G. 2011. *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury Academic.
- Standing, G. 2012. The precariat: From denizens to citizens?. *Polity* 44(4): 588-608.

- Suehiro, A. 1989. *Capital accumulation in Thailand, 1855-1985*. Tokyo, Japan: Centre for East Asian Cultural Studies.
- Walker, A. 2012. *Thailand's political peasants: Power in the modern rural economy*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Wongsuphasawat, L. 1997. The extended Bangkok Metropolitan Region and uneven industrial development in Thailand. *Uneven development in South East Asia*. Aldershot: Ashgate Publishing.